

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

STUDENT
FÖRENINGEN
VERDANDIS
SMÅSKRIFTER

N:r 349

SVEN CEDERBLAD

Edouard Estaunié

— — —
Georges Duhamel

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 85 öre

Redaktionskommittén utgöres i okt. 1931
av professor *Carl Wiman*, docent *Johan
Götlind*, fil. mag. *Allan Jansson*, fil. kand.
Nils Alenius, fil. kand. *Arne Björnberg*,
jur. kand. *Nils Kvarnström*, redaktör
Torsten Rehnström samt läroverks-
adjunkt *Carl Cederblad*, redaktör för
serien, adr. Uppsala.

STUDENTFÖRENINGEN VERDANDIS SMÅSKRIFTER

N:r 349.

EDOUARD ESTAUNIÉ
GEORGES DUHAMEL

TVÅ NUTIDA FRANSKA FÖRFATTARE

AV

SVEN CEDERBLAD

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

EDOUARD ESTAUNIE
GÉORGES DURAMEL

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1931

Skälen till att Edouard Estaunié och Georges Duhamel förts tillsammans i detta lilla häfte äro många. Trots alla olikheter ha de mycket gemensamt. De ha — liksom alla som stått spörjande inför livsfrågorna — något att säga och giva. *Vad* de säga betyder mera än *huru* de säga det. De göra icke anspråk på att observeras på grund av sina egna författarpersonligheter, ej heller på grund av sina verks formella egenskaper. De tala om och för människor, de tala om sådant, som är viktigt att veta för alla. De giva, trots allt vad de berätta om mänskligt elände, hellre sin "glimt av ljus" än sitt mörker. De äro icke enbart fransmän utan också européer och människor, varför de också mött minst lika mycken uppskattning utom sitt hemland som inom det. Edouard Estaunié, den inåtvände själspejlaren, och den mera utåtriktade Georges Duhamel bäras också fram av en ideal strävan. En svensk, som genomträngts och styrkts av Tegnér's och Viktor Rydberg's praktiska kulturidealism, har nog lättare att finna vägen till dem än till någon annan av det nutida Frankrikes kulturpersonligheter.

EDOUARD ESTAUNIÉ.

I.

Född 1862 är Edouard Estaunié nu en gammal man, som upplevt både 1870 och 1914 års väldiga krig, det första som gosse, det andra som en till åren kommen, hög ämbetsman, anställd i engelska högkvarteret. Huru tyskarna bröto in i hans barnoms stad, har han skildrat i sin senaste bok: "Sådana de voro"; världskriget har han så gott som konsekvent förtigit i sitt författarskap. Denna tystnad bör dock icke tydas så, som hade de stora ofrederna gått honom spårlöst förbi. De skakande händelserna ha nog sin del i det tryckande allvar, som ruvar över hans skrifter. Om sin företrädare i Franska akademien, den älskvärde komediförfattaren Alfred Capus, har han yttrat, att denne redan som tolvåring bör ha fått ett minne, som han aldrig kunde glömma, ty det var knutet till fäderneslandets olycka. Betecknande fortsätter Estaunié: "Det finns ingen värre atmosfär för en själ, som kommer till medvetande om sig själv, än den som skapas av nederlaget. Jag är inte säker på att Capus vid tolv år hade en klar uppfattning av den olycka, som

lämnade Frankrike stympat och som träffade honom själv. Men att han från den tiden, utan att veta eller vilja det, måste ha inandats den nedslagenhet, som alla kände och som närdes av en fruktan, utan avbrott förnyad . . ., därom förblir jag övertygad, då jag känt denna tid och vuxit upp under samma tryck." Det lätt fladdrande franska skämtet är Estaunié främmande. Hans leende är kort, såsom ofta hos den som haft en glädjelös barndom.

Estauniés födelsestad är Dijon. Under sin barndom synes han dock tidvis ha bott i Languedoc, det magra landskapet vid Pyrenéernas fot, där hans farfar brukade en lantgård. Fyra av Estauniés romaner utspelas i denna trakt, två i Dijon. Ännu vid sitt inträde i Franska akademien (1925) kallar han sig en enstöring från provinsen.

På fädernet har Estaunié jansenistiskt blod. Hans farmor läste med andakt jansenistiska uppbyggelseböcker. Farfadern, som varit lärare i Toulouse, innan han blev lantbrukare, lär ha plöjt med sin Vergilius i handen. Mödernesläkten var däremot ärkekatolsk och rojalistisk. Motsättningen mellan fädernets jansenism och mödernet katolicism tycks ge en viss inre spänning i Estauniés själsliv. Det finnes något av hugenott och jansenist hos Estaunié, icke blott i hans opposition mot jesuiterna i romanen "Märkt" utan också i hans allvarliga läggning i allmänhet, i hans glädjelösa plikt känsla, i hans ringaktning av allt som kan kallas flärd och sken och i hans stadiga inriktning mot det enda nödvändiga. Å andra

sidan har han i sin senaste bok erkänt storheten och stilen hos sina konservativa förfäder på mödernet. Den nedärvda konflikten mellan jansenism och jesuitism har förmått Estaunié att ställa de religiösa frågorna i förgrunden. Striden mellan tro och tvivel har utkämpats i hans inre med en nästan Rydbergs sk intensitet.

Edouard Estauniés mor har varit hans förtrogna alltifrån den stund, då sjuåringen visade henne sitt första arbete, åtföljt av en förteckning på kommande verk "av samme författare", till dess hon dog i det hem sonen omsider berett henne i Paris. Efter hennes död skrev, nej diktade han den vackra tillägnet, som inleder romanen Det levande huset. I henne fanns samma sega tåga som hos hennes fäder. När familjen efter faderns död kom på obestånd, hade hon, förtäljes det, tackat och avskedat sina tjänare samt dragit halvvanterna av silke från sina aristokratiska händer, som voro mycket vackra, och "mycket enkel, mycket stolt, mera dam av värld än någonsin gått ned i köket för att laga aftonvarden". Sonen synes icke ha vansläktats: han har visserligen gjort sig av med aristokratiens fördomar men behållit dess omedgörliga plikt-känsla och raka hållning.

För övrigt tog hans morfader med isig stränghet hand om gossens uppfostran. Pilten måste vara i arbete redan klockan fem på morgonen. Han sattes i Dijons jesuitskola, där han erhöll en tekniskt utmärkt undervisning. Dess förkvävande av enskilt

initiativ och självständig vilja har dock väckt hans opposition. Efter slutad skolgång följde han också sin döde faders bana och fortsatte sina studier vid den berömda Polytekniska högskolan i Paris, där hans far en gång förut gått. Därefter har han åhört föreläsningar vid Högskolan för politiska vetenskaper. Från denna tid härröra två fysikaliska avhandlingar. Vad dessa studier betytt för den som sedermera skulle anstränga hela sin synförmåga för att genomtränga dunklet i själens mest fördolda regioner, därom vittnar ett uttalande i hans minnes- tal över Capus: "Man har haft mycket ont att säga om vetenskapen som en förberedelse till en litterär bana. Emellertid ha de stora matematikerna merendels varit betydande skriftställare. — — — Capus lärde känna den underbara makten hos en analys, som med metodisk stränghet bearbetar ett klart definierat ämne, han förvärvade smaken för rättvisa och för den fullkomliga måttan i uttrycket..." Det låter nästan som ett självförsvar. Ännu i sina sista verk förvånar denne inåtvände själsforskare genom iakttagelsens skärpa och omdömet måttfullhet. Hans naturvetenskapliga studier ha också givit honom den utpräglad positivistiska livssyn, som präglar hans första författarskap.

År 1886 kom Estaunié in i Post- och telegrafverket. Alltifrån denna tid har hans liv förflutit på två plan: ämbetsmannens och författarens. Han har haft framgång. Hans ämbetsmannakarriär har varit lysande. Senast har han som ordförande i Franska

författarsällskapet utvecklat en betydande verksamhet för vad han kallat det "intellektuella proletariatet".

Har ämbetsmannen hos Estaunié råkat i strid med författaren? Naturligtvis hade han kunnat producera vida mera, om han inte hindrats av tjänsten. Hans samlade verk uppgå till endast femton under en tidrymd av fyrtiofem år. Men vad som gått förlorat i fråga om kvantitet, har säkerligen med ränta återvunnits i fråga om kvalitet. Han hör till de sällsynta författare, som låta intryck och idéer mogna. "Ser ni", har han en gång yttrat till en intervjuare, "för att skapa konst får man ej ha bråttom. Därför har jag också fasthållit vid att fullfölja en annan karriär parallellt med mitt litterära liv." Den tänkbara konflikten mellan ämbetsmannen och författaren har alltså Estaunié löst i det högre mänskligas tecken. Han har den rikaste erfarenhet av arbetet och livet, av de mest olikartade miljöer. Landsbygden, småstaden och Paris känner han lika bra.

Men Estaunié har säkerligen haft en ändå svårare medlingsuppgift att lösa. Komediförfattaren Robert de Flers har varit skarpsinnig, då han trodde sig upptäcka två människor inom Estaunié, som ehuru fiender måste räcka varandra handen: en iakttagande verklighetsmänniska och en orolig idealist, hos vilken viljan till tro är så mäktig och glödande, att den liknar en tro. Det vittnar vackert om rikedom och vidden av Estauniés personlighet, att han kunnat förmå dem till icke blott ett fredsslut utan

rentav till en fruktbarande samverkan. Han har liksom anvisat dem olika arbetsfält: realisten har fått arbeta på miljöskildringens och figurteckningens område, medan idealisten hjälpt Estaunié att loda människosjälens dolda djup.

Med en skarpsyn, som man knappast skulle tilltro den Gröna frackens författare, har Robert de Flers skildrat Estauniés karaktär i det tal, varmed han hälsade denne välkommen i Franska akademien, hans försynthet, redlighet och raka rygg. Också hans vardagsliv har han belyst. Han efterbildar härvid Estauniés berättelse "Det levande huset". Han yttrade:

"I en av edra romaner har ni i tur och ordning givit ordet till en väggklocka, en sekretär och en spegel. Detta hände i möblernas värld, och edra möbler ha begagnat sig därav. Knappt hade jag frågat dem, förrän de ivrigt började svara. 'Om ni visste, hur snäll vår husbonde är!' förklarade fåtöljen för mig, 'ju mera blygsam besökaren är, desto ivrigare är husbonden att visa honom den gamla sammeten på mina kuddar.' — 'Om ni visste, så punktlig han är', tillade klockan. 'Jag är mycket gammal, mycket äldre än han, jag har slagit alla timmar av hans liv, de goda som de onda. Han tar emot båda med samma sinne, och han knuffar inte till mina visare för att förlänga de goda timmarna eller förkorta de andra.' — 'Det är möjligt', invände böckerna i biblioteket, 'men det är vi, som är hans mest älskade vänner. Han har själv valt oss, och han aktar sig för att låna ut oss, ty han vet, att när man lånar ut oss, blir vi så pinsamt berörda, att vi aldrig kommer tillbaka.' — 'Tyst med er', sade det lilla arbetsbordet, 'ni talar som böcker. Vid sidan av mig, har ni ingenting att säga till om: jag är hans tankes förtroigna och hans arbetes stöd. Lutad över mig

två timmar var dag, bara två timmar, ger han liv åt fantasier, som det är hans konst och syfte att samman-smälta med verkligheten. Jag är den första att lära känna hans bekymmer och hans fröjder och att veta med vilken stränghet han tvingar sin inbillning att träda fram inför samvetet.' — 'Det är sant, det är sant', instämde unisont bläckhornet, brevpresen och pennskafvet, 'vi äro vittnen till att ingen mera samvetsgrant har erfårit författarskapets ångest och lycka'."

Men ett bekvämt vardagsliv är icke detsamma som lycka. Den så överskattade komforten innebär varken lycka eller olycka; den giver endast själs-livet möjlighet att växa ostört. Man möter i Estauniés berättelser skarpa inre konflikter och en för-kärlek för den förintande katastrofen samt ett tan-kens nästan ständiga kretsande kring lidandet och lidandets problem. Detta måste böttna i inre och yttre upplevelser, varom det ännu alltför knappa biografiska materialet icke upplyser. Motsättningen mellan hans framgång och hans tungsinne väcker undran.

Man ser stundom reproducerat ett porträtt av Estaunié. Pannan är fårad, blicken tung och genom-borrande, helhetsintrycket allvar. Samma totalupp-fattning ger hans verk.

2.

Under sin mannaålder har Estaunié fått uppleva ett otal rivaliserande kulturriktningar och litterära skolor. Själv har han i stort sett stått utanför. Redan

i början av nittioalet var han färdig med de litterära dogmerna. Låt det efterlängtrade geniet komma, menade han, så blir konsten något helt annat än man tänkt sig och proklamerat. Dock har han i sina tidigaste verk anslutit sig till den då härskande naturalismen, den glädje- och hänsynslösa verklighetsskildringen, som nog icke var så verklighetstrogen, som dess målsmän inbillade sig — den radikala tendensen och livsinställningen färgade lätt framställningen, oftast mer eller mindre röd. Av denna politiska radikalism är Estaunié icke oberörd. När han så övergår från en detaljerad realism till ett ingående studium av själen, dess rörelser och tillstånd, följer han den allmänna kulturella utvecklingen. I hans intresse för det undermedvetna kan man måhända spåra vissa intryck från modern psykoanalys, fastän Estauniés själstolkning icke sammanfaller med någon annan modern psykoanalytikers.

Rättroget naturalistisk är Estauniés första bok, *Un simple* (En enkel människa), en gråkall roman, som skildrar, hurusom den bedrövtligt viljelöse huvudpersonen upptäcker, att hans mor är vad man brukar kalla en dålig människa.

Representerade *Un simple* naturalismens brutalitet, så avspeglar Estauniés följande bok *Bonne-Dame* (den oöversättliga titeln skulle kanske närmast kunna återgivas med "Snälla tant") en annan sida hos naturalismen: dess medkänsla för undanskymda existenser. Romanen om den hjärtegodä,

smålustiga, känsliga gamla kvinnan griper, ty hennes öde är alla människors: ensamheten på gamla dagar.

Måhända har Robert de Flers rätt i sin förmodan, att de gamla holländska målare, som Estaunié ägnat en förstående studie med sitt häfte *Petits maîtres* (Små mästare), givit honom smak för en skarpare teckning och en livligare färgskala. Högre kolorit och större skärpa präglade i varje fall Estauniés följande verk.

Romanen *L'empreinte* (svensk översättning: Märkt) är en uppgörelse med jesuitismen, skriven av en som själv gått i jesuitskola.

Handlingen utspelas först i en ålderdomlig och traditionsbunden småstad, Nevers, dit alla tidsrörelser nå som mattade dyningar. Det är i hägnet av ett jesuitklosters murar, som händelsernas ström rinner fram — till en början lugnt och långsamt, såsom vanligen sker i Estauniés romaner. I klosterskolan uppfostras Léonard, en halv vuxen yngling. Lektioner, föreläsningar, andaktsövningar, de lärda fäderna själva, allt detta beskrives med en ingående sakkunskap, vars vederhäftighet man icke kan kontrollera men inte heller misstro. Jesuitfäderna äro skickliga pedagoger, lärjungarna behandlas med kristlig humanitet, gudstjänsten är skön. Och dock — det är något väsentligt som fattas.

Man får trots allt en förnimmelse av att luften i klostrets svala pelargångar och celler icke är så alldeles frisk. Allt eget initiativ kväves ända ned i sin

yttersta rot. Ädelt och levande mänskligt liv går till spillo. Léonard fångas i ett finmaskigt nät, som sakta drages hop.

Plötsligt uppstår dock en reva i nätet. Léonard måste på ett par dagar bege sig till Paris. Vad han där upplever, vore för andra alldagligt. Men Léonard, som dittills stått utanför livet, ryckes för ett ögonblick med av dess strömvirvlar. Längre förblir han dock kristen i sitt hjärta.

Léonard ärver en förmögenhet och blir oberoende. Trots goda föresatser och lysande begåvning kan han inte bli någonting. Ett ursprungligt intryck, förmodar en hans vän, hindrar honom. När jesuiterna vilja hålla sin f. d. lärjunge i ledband, uppsäger han dem tro och lydnad. Men alltför sanna bli jesuitaternas ord: "Man bör aldrig misströsta om de vilsegångna lammen: i våra skolor ge vi våra elever så mycket religion, att den förr eller senare, vore det också först i dödsstunden, kommer upp igen, liksom illa smält föda."

För Léonard följer ett skede av dov förtvivlan. Han suckar, beder, tvivlar i högsta nöd. Han blir utom sig vid tanken på att han aldrig skall kunna bli som andra. När han möter kärleken i dess vackraste gestalt, står han fullkomligt oförstående. Han har aldrig tänkt sig en maka och ett hem. Han är "märkt".

Slutsidorna upptas av Léonards dagboksblad. De äro fyllda av resignerade strötankar av en bruten och alltför reflekterande människa av det slag, som

Estaunié synes älska. Léonard har återvänt till Nevers, betecknande nog. Tron är borta, kvar står dock det religiösa behovet, starkare än någonsin, osläckbart. Ännu tvivlande men trött intill döden kastar han sig i den allena saliggörande kyrkans armar. De sista raderna innehålla en glödande men tvivelsjuk bön till den högste. Léonard handlar som den man, som före Paulus' ankomst till Atén rest ett altare till den okände guden. "Intrycket" har verkat.

L'empreinte är grundad på skarpa motsatser: asketism och livslust, den stilla och stillastående småstaden Nevers och den oroligt brusande världsstaden Paris. Boken börjar lugnt beskrivande, blir sedan skarpare och förefaller slutligen som en udd, satt på en överkänslig nerv.

Man har sagt, att Estaunié med denna bok, som utkom år 1895 eller 1896 (uppgifterna växla), förbådat Dreyfusprocessen. I själva verket varslar den också om den brytning mellan Frankrike och Vatikanen år 1901, som ledde till jesuiternas fördrivande. Dess tendens diskuterades i parlamentet, när dessa frågor stodo på dagordningen.

Estauniés följande bok, *Le ferment* (1899, Jästen), har däremot ansetts varsla om bolsjevismen. Romanen behandlar kapitalismen. Nöd och lyx stå i oförsönlig motsats.

I början av *Le ferment* står Julien Dartot som utexaminerad men arbetslös civilingenjör. En sollös barndom och ungdom ha gjort honom torr och hård.

Ännu har han dock i behåll vissa, som det tyckes, omutliga hedersbegrepp. Men de som synas mest hårdföra och okänsliga, äro ofta i moraliskt hänseende de svagaste och lättast angripbara. Ett oerhört pressande hundliv vid en belgisk sockerfabrik lär Julien penningens betydelse. Tack vare ett arv och en natt vid spelbordet i ett belgiskt kasino blir han rik som med ett trollslag. Nödens påfrestningar har han burit som en man, men sitt förhållande till penningen och rikedomerna kan han inte reda upp på hederligt sätt. Hans sociala upphöjelse blir hans moraliska undergång. Han sviker sin älskade, bedrager sina vänner, som förut hjälpt honom i nödens stund, ställer fattigt folk på bar backe och lockar till sig sin väns älskarinna. Vid berättelsens slut framstår han som en djärv, hård, stark, vinningslysten och fullkomligt samvetslös affärsman, som skrupelfritt njuter sin triumf och sin hämnd.

Även övriga personer i romanen fångas. Några ganska skarpt men flyktigt tecknade kvinnofigurer skymta förbi så snabbt och episodiskt, som vanligen sker i en samvetslös mans liv. Huvudrollerna äro dock tilldelade män. Några småborgare spela statistroller. En begåvad och cynisk läkare tjänstgör vid behov som resonör, men rollen kan även övertas av andra. Där är ämbetsmannen Jauffraigne, tämligen oförarglig och halvt hederlig, och de tre ingenjörerna Chenu, Ficard och Gradoine. Chenu är socialdemokrat, en frodig natur, ideellt anlagd, cynisk som i

allmänhet besvikna idealister och rättrådig, Ficard, en opraktisk matematiker och idealist i det blå, Gradoine en mager, hatfull anarkist, som inom sig bär den kommande bolsjevismen. Dessa ställa hela samhällsordningen under debatt. Författaren själv yttrar sig ej, men när boken är slutläst, tycker man sig se in i hans tunga, genomträngande, spörjande ögon.

Le ferment innehåller icke blott karaktärsstudier, samhällsproblem, diskussioner. Den är fylld av handling, spänning, liv.

Med denna sociala roman är Estauniés naturalistiska skede avslutat. Det är mycket i hans första verk, som låter ana, att författaren i själva verket icke är en fotograf av den yttre verkligheten utan en psykolog och moralist. Också kan man här och var skönja stänk av lyrisk uppfattning och personlig nyansering, som bryta av mot hans vanliga detaljerade realism. I företalet till *Petits maîtres* har han redan brutit med den naturalistiska kritiken, främst representerad av historikern Taine. Dock måste han först genomgå vad han kallat en metafysisk kris, innan han helt frigjorde sig från sin materialistiska livsåskådning. "Jag hade", säger han, "upptäckt den inre ensamheten och tystnaden — omöjligheten att uppnå vårt ödes hemlighet. — — — Det finnes krafter utom oss, som man ännu ej har avslöjat. Klyftan mellan materien och de andliga krafterna existerar icke. Bindestrecket är ännu det okända.

Stundom blir detta okända fattbart för våra sinnen i en plötslig uppenbarelse."

Sin kris har Estaunié skildrat i *L'épave* (Vraket); hans nyvunna insikt uppbär den stora romanen *La vie secrète* (1908, Det förborgade livet, svensk översättning).

La vie secrète rymmer en mångfald av scener och figurer, alla dock inordnade i en ståtligt uppbyggd om också schematisk komposition, vars stora drag angivas av kapitelöverskrifterna: "Hemmaborna", "Nykomlingarna", "Intermezzo", "Natten faller på", "Ovädret bryter lös", "Epilog". Dessa rubriker antyda också händelseförloppet: "Hemmaborna" bo i lugn och ro på slätten vid Pyrenéernas fot, "Nykomlingarna" föra som i allmänhet nykomlingar med sig oro i lägret, "Natten faller på", i envars inre gör sig smärtan hemmastadd, "Ovädret bryter lös", själarna darra och flämta som ljuslågor i stormen; epilogen slutligen förtäljer, lugnande och utjämnande, hurusom alla med ett undantag finna sig till rätta och resignera.

Personerna äro som nästan alltid i Estauniés böcker vanliga människor, sådana som man möter på gatan eller på landsvägen. Estaunié har velat visa, huru mycket som kan rymmas och dölja sig hos vanligt folk. Han lyfter sakta och varsamt undan slöjorna över det "förborgade livet", hjärtats liv och oro. Ett exempel! Jude Servin, en förmögen filantrop, följer med ögonen den till synes så jovialiske läkaren Pontillac, som just lämnat kafébordet, där

de suttit och diskuterat med en förut okänd öppenhet. "För pojarna, som voro där, var han alltid doktor Pontillac, d. v. s. den läkare, som de mötte var dag, ty han hade återtagit sin vanliga gång, sin flanörmin och sitt sätt att liksom prästerna gå med framåtlutat huvud och med ett leende på läpparna; för Jude var han ingenting annat än ett besviket hjärta, som dolde sin hemlighet — måhända en tragedi — under fasaden av det hjärta han visade. Vilken egendomlig uppenbarelse av ett liv, som döljer sig på djupet! Vet man verkligen någonsin, vilken själ som döljer sig bakom den som kommer i dagen?"

Mot slutet sammanfattas och betonas åter bokens bärande idéinnehåll: "Vilken fruktansvärd makt är icke det fördolda livet! Det härskar på djupet av människosjälen och smider dess öde, utan att någon lägger märke till det, ty inneslutna i sitt eget drama misskänna människorna varandra. Alla hjärtan äro lyckta. De som stå varandra närmast, upptäcka icke varandra. Mysteriet omsveper oss."

Att avslöja det fördolda livet förblir allt framgent Estauniés oavslåtliga strävan. Hans psykologiska skarpsynthet grundar sig på en sällsynt kombination av rotfast livserfarenhet och sökande intuition.

Estauniés följande bok är en släktrönik vid namn *Les choses voient* (1913, svensk översättning under titeln *Det levande huset*). Boken inledes vackert och gripande med en sida, ägnad minnet av

författarens döda moder. Fastän hon gått bort, är hon dock på ett egendomligt sätt närvarande i tingen:

Det rum, där du levde och där jag nu lever har icke alls förändrats. Likt ett rökelsekar utandas varje välkänt föremål minnet av dig. Ekot av din röst dröjer ännu som en fläkt i de gardiner, som du broderat. Din kärlek är den verkliga vållukten hos de rosor och nejlikor, som blomma på din älsklingsplats. Jag känner din närvaro som något ljuvt, gudomligt. Föremålen må förstöras, gardinerna tagas bort, blommorna vissna, blind som jag är skulle jag ändock känna, att du är kvar.

Var och en som stått i en död frändes rum, har upplevat denna känsla av tingens samhörighet och samliv med den bortgångne, men ingen har före Estaunié skrivit boken härom.

Boken börjar som en av Andersens sagor. Till ett gammalt respektabelt hus i Dijon, som är till salu, kommer en spekulant, herr Weissgemuth, och en notarie. När de båda herrarna diskuterat de gamla sakernas försäljningsvärde och gått, blir det ett tissel och tassel: det är de dammiga möblerna som tala, till en början gäcksamt smågrälände. Men allteftersom de försjunka i sina minnen, blir samtalet allvarligare.

Huvudtalare äro tre antikviteter: väggklockan, som fruktar människorna, spegeln, som älskar dem, och sekretären, som beklagar dem. De berätta och berätta så, att romanen blir Estauniés mest spännande. Skildringen följer troget det åldriga husets

invånare under ett sekel, den förtätas vid de våldsamma kriser, som orsakas av passionerna, brotten och döden. Människornas inbördes ödesmättade sammanhang framstår klart, likaså det förflutnas makt över de levande.

Det klöverblad av noveller, som Estaunié kallat *Solitudes* (svensk översättning: De ensamma), avser att belysa satsen, att ensamheten, detta "fruktansvärda verktyg i dödens hand", icke beror på yttre omständigheter utan är en själens medfödda egenkap. Ensamheten är dock icke enbart av ondo: den är en tillflyktsort för gäckad ömhet; genom en underlig ödets nyck river också ensamheten, som skiljer de levande, ned den mur, som hindrar vår samvaro med de döda.

Mera betydande är dock Estauniés nästa bok, den djupträngande själsskildringen *L'ascension de M. Baslèvre* (1919). Vid berättelsens början är herr Baslèvre — synes det — fullkomligt mekaniserad av ett långt och plikttroget ämbetsmannalivs slentrian, hans både yttre och inre liv är lika noggrant reglerat som hans punktligt uppdragna klocka. Vad som slutligen ger denne förbenade byråkrat en själ och hans liv en mening, är en kärlek, som aldrig, ytligt sett, nådde sitt mål. Först efter den älskades död får han veta, att hans kärlek varit besvarad. Från den stunden är han helt inriktad på att leva värdigt sin döda älskade. En försakelse, som för varje år och dag blir större, är den lott och uppgift, som förelägges herr Baslèvre, men i försakelsens

tecken finner han till sist en rik men vemodsblandad lycka.

Denna bok om kärlekens omskapande och besjälande makt är tillägnad "minnet av den, som jag hoppas verkligen hava älskat".

Romanen är till svenska översatt under rubriken Ansiktet, och var och en som läst boken måste medge, att boktiteln är väl funnen och nära anknuten till det väsentliga i romanen: minnesbilden av den älskades ansikte är det, som driver fram förändringen i herr Baslèvres hela liv. Men eljest är nog den franska rubriken (Herr Baslèvres himmelsfärd) den enda riktiga, ity att skildringen, som till en början håller sig försiktigt till marken, sedan oavbrutet stiger; det mänskligas sfär sjunker allt djupare inunder, horisonten blir alltmera vid och luften mera hög, ren och tunn. Aldrig har Estaunié nått högre än i framställningen av herr Baslèvre inför den döende Claire. Skildringen griper så hårt, att det smärftar.

Tre år senare följde *L'appel de la route* (svensk översättning: Alla människors väg), som av många betraktas som Estauniés mästerverk. Och ser man på problemställningens djup, stoffets omfång och allmänmänsklighet samt på den hemska storslagenhet, som vilar över motivet trots alldagligheten hos händelser och personer, så måste man giva dem rätt. I *L'appel de la route* har han som människa och tänkare angripit själva lidandets problem. Det gäller om Estauniés verk detsamma som om världslittera-

turen, att höjdpunkterna nås, ju mera detta problem står i brännpunkten.

Kompositionens huvuddrag antydast genom underrubrikerna: "Tre vänner", "Den ene börjar", "Den andre fortsätter", "Den tredje drager slutsatsen". Av en egendomlig tillfällighet råka tre vänner ha bevitnat olika scener ur samma sorgespel ur livet. Detta synes ju föga troligt. Om också "det dagliga livet är uppfyllt av egendomliga sammanträffanden", så bör dock en roman vara sannolik. Emellertid blir stoffet på detta sätt mångsidigt belyst. Det sker likväl först så småningom. Skymmande dunkel omhöljer länge viktiga punkter. Först mot slutet lätta dimmorna, och man kan se, huru händelser, tillfälligheter, passioner, viljor och önskningsgjort sina inslag i ödesvävens ränning.

Boken handlar om människor, som länge och för-gäves kämpa för att vinna eller behålla det som är dem kärast, som sära varandra med eller utan avsikt, som få sin beskärda del av lidandet. Man påtvingas intrycket, att ropet från alla människors väg stiger ohört mot himmelen, att oändligt många tårar rinna, som aldrig torkas av, att lidandets problem kvarstår i all sin skrämmande olöslighet. Men mot slutet skönjes som en ljusning i mörkret. En av de medspelare i tragedien, en abbé, som i avgörande ögonblick liksom växer och kan uttala det betydelsefulla, tror sig finna lidandets mening: det frigör människan från allt det som man plägar kalla livet, det tvingar henne ut ur hennes trånga krets,

driver henne att söka något bortom tiden, rummet, människan och livet, att söka odödligheten, Guds rättfärdighet och godhet.

För sin följeslagare pekar abbén framåt den allmänna landsvägen. Den ter sig som en symbol, stor, enkel, innebördsrik. Liksom de vandrande försvinna bakom uppforsbackens krön, så gå också människorna bort från varandra, men vem tror att de som vandra vägen fram försvinna? "Lidandet är den kallelse, vi följa på alla människors väg. Hur plågsam vår möda än må vara, låt oss gå vidare, ledda av detta lidande fram till det land, där, som jag hoppas, Guds rättfärdighet skall mista sin dunkla obegriplighet, emedan där råder ett ständigt ljus!"

Lidandets problem behandlas också i *L'infirme aux mains de lumière* (eg. Den lytta med ljushänderna, svensk översättning under rubriken En vandrare i natten, som sammanförts med några andra av Estauniés noveller). Det är en lågmält berättad novell, som handlar om huru en bror uppoffrar sitt livs lycka för sin lamma systers skull, utan att hon vet något därom. Med en uttrycksfull symbolik ut säger författaren sin åsikt, att denna livsombärande och till synes meningslösa försakelse icke varit föspilld. Efter systemens död berättar brodern ett barnomsminne för en vän. Han hade med sin lilla syster varit i en bergstrakt i Pyrenéerna och härvid på hennes önskan lyft henne upp på en klippa, och på den klippan växte en purpurröd saxifraga, som hon aldrig hade sett förut och som hon blev barnsligt

glad åt. På den äldre broderns förnumstiga fråga, vad en vacker sak skulle tjäna till, som ingen kunde se, gav flickan svaret: "Det är för att världen ska vara vacker, när solen ser på den." När han grubblande undrar, varför han berättat detta, svarar vännen med övertygelse: "Det är därför att du, som skapat skönhet, icke tvivlar på att det finns en sol, som betraktar din själ."

Också *Le labyrinthe* är en bok om de inre makterna. Sällan träffar man en fransk bok av så utpräglad germanskt lynne. Huvudpersonen, som skriver sina memoarer, försjunker i barndomsminnen och vaga, svävande stämningar. Han har som en romantiker mera sinne för dagrarna över tingen än för tingen själva, därtill ett känsligt samvete utöver det vardagliga. Dock gör han sig skyldig till en lögn, och detta för sin egen hustru. Så börjar han också tvivla på sin hustrus kärlek och trohet. I nätet av samvetskval, lögn och misstankar snärjer han in sig mer och mer.

När man läser boken, fångas man av en pinsam känsla av att allt kan ses på två sätt: den misstänksamme ser på sitt och den förtroendefulle på sitt. Vem har rätt? Boken slutar med ett karakteristiskt "kanske". Och dock säges det, att "sanningen ensam låter människan leva".

De yttre händelserna spela en liten roll. Inom människorna förlöpa dramer nästan oberoende av allt som sker utom. Estaunié har måhända lagt för stor vikt vid sin tro, att det verkliga livet är för-

borgat. I levande livet gripa yttre händelser och bestyr ideligen in i förloppet av vårt själsliv.

Estauniés hittillsvarande författarskap avslutas med *Tels qu'ils furent* (svensk översättning: Sådana de voro), en berättelse från den gamla s. k. goda tiden. Författaren har gått tillbaka till livets vår-månader. Han låter en gammal man berätta om sin barndom och sina förfäder.

I första kapitlet förtäljes om den aristokratiska stamfadern, som liksom genom ett under lyckades undkomma giljotinen under skräckregeringens dagar. Skildringen har rokokons glans av siden, en i Estauniés verk sällsynt humor och en överseende fördomsfrihet även gentemot de fördomsfulla. Fortsättningen för över till Napoleon III:s tid. Över alla interiörer vilar charmen av gamla moder, det strömmar emot en något av den fina doften från de gamla rosenbladskrukorna. I sin teckning av tante Adèle och onkel Louis har författaren ställt fram några typer för sin urkonservativa släkt. Stolta, hårda, rättsinniga, trångsynta, behärskade, stilfulla, beredda att offra allt för namnet och äran, sådana framstå dessa borgerliga aristokrater. Men Estaunié har inte för intet yttrat: "Romanförfattarens hela konst bör bestå i att under den dagliga masken . . . överraska det lilla tillfälliga, som uppenbarar den djupa naturen, människans sanna natur." Han skildrar dem "sådana de voro". Under den strama ytan bära de i hemlighet på starka känslor och ömhetsbehov, som tära på deras kraft. Sådana män-

niskor göra varken sig själva eller andra lyckliga. Det faller slagskuggor av tragik över berättelsen om den lille gossens uppväxtår och om hans anhörigas kärlekshistorier.

3.

Estauniés *stil* är enkel, klar, exakt, stundom något enfärgad.

Om Estaunié är god klassiker genom stilens precision, så är han det icke mindre genom sin *komposition*. Hans berättelser ha en inledande exposé, en intrig och en upplösning efter gammal god sed. För en intervjuare har han, fastän han ogärna talar om sig själv och sitt författarskap, öppenhjärtigt berättat, huru han komponerar sina romaner:

Det finns två kompositionssätt: Flauberts och Balzacs, vilket senare är mitt. Flaubert konstruerade sina romaner efter en plan, som var logiskt uppgjord från början. Hans personer handla efter föreskrifter, på förhand givna av hans förnuft; också sakna de liv utom möjligen Madame Bovary. Jag föredrar Balzacs metod. När jag fått grundtanken klar, söker jag i livet efter personer och en scen, som skall bli utgångspunkten för min roman. Så snart jag funnit dem, skriver jag utan bestämd plan. När jag börjar, vet jag inte hurudan upplösningen skall bli. För en av mina romaner har jag blivit tvungen att skriva fyra upplösningar. Mina personer leva så intensivt inom mig, att jag låter leda mig av dem.

Ett ypperligt kompositionssätt detta, att lugnt överlämna händelseförloppet åt sina karaktärer. Den

förutbestämde händelseutvecklingen har medfört en fördärvlig schablon i kompositionen. Än ha författarna eller publiken velat ha ett lyckligt slut, än som under senare delen av 1800-talet ett brutalt, men resultatet av denna förutfattade mening har i båda fallen blivit lika avskräckande: karaktärer och handling falla ohjälpligt isär. Livet känner för övrigt inte till några dramatiska romanslut: det fortsätter. Estauniés ömsom avvaktande, ömsom sökande kompositionssätt för däremot fram till överensstämmelse mellan människorna å ena sidan och händelser och handling å den andra, till psykologisk sanning och till en stark spänning hos läsaren inför utgången av de dramatiska konflikterna, som övervägande äro av inre art och därför svåra att förutse.

En förutsättning för skapandet av levande människor är, att dessa ha levt sitt eget intensiva liv i författarens inre, innan de kommit på papperet. Och Estauniés gestalter *leva*. Han behärskar fullt ut den underbara trollkonst, som består i att sätta ihop ord till hela livslevande människor. Också i detta fall är han släkt med de gamla stora berättarna. I nutida romaner ser man marionetter, skulpturer, porträtt, karikatyrer, men sällan människor: stiliseringen har drivits så långt, att livet flytt.

Det stora och egna med Estaunié är, att han, såvitt jag vet, mer än någon annan nu levande författare står inför livets gång och hjärtats rörelser

som inför gåtor, ständigt spejande och lyssnande efter lösningen. Det är en hållning, som utesluter löjet och skämtet: leende och skratt bottna alltid i en känsla av överlägsenhet.

Edouard Estaunié, författare, ämbetsman och f. d. naturvetenskapsman, är mystiker, men icke en metafysisk utan en psykologisk mystiker. Mystikerna beteckna vanligen själens värld som ett fridens hem, en tillflyktsort. Estaunié är pessimist, om också en pessimist som sökt lära sig se i mörkret, och han delar icke denna tro. I själens fördolda och dunkla regioner verka oberäknliga makter, som en dag visa sina överraskande verkningar på gott eller ont. Själens inre liv är vårt mysterium och vårt öde.

GEORGES DUHAMEL.

I.

Om sitt liv har Georges Duhamel berättat följande, som återgives i citat eller starkt förkortat referat.

”Nästan allt vad jag vet har jag fattigdomen att tacka för, jag menar mina unga års fattigdom. — En fattig barndom, dock icke olycklig.” — Hans fader var av bondesläkt. — Med rörelse och stolthet brukar sonen-författaren erinra sig, att hans fäder varit franska bönder i Isle de France. Fadern, som var en vagabondnatur, förde en hård existens

först som låg tjänsteman, sedan som handlande med medicinalväxter, och därefter som apotekare. Så sent som vid 45 år började han studera medicin och avslutade dessa studier två år innan sonen började sina. Man tror sig höra en lätt darrning på rösten, när Duhamel talar om sin mor: "Jag är skyldig henne tack för det bästa hos mig självt och i mina böcker. För övrigt har hon inspirerat några av de modersgestalter, som förekomma i vissa av mina arbeten."

Duhamel är född i Paris 1884. Som barn vistades han dock långa tider i en by utanför Paris, och det var där som han stiftade förtrolig bekantskap med "träden, årstiderna och den levande jordens dofter". På grund av familjens täta flyttningar blev hans skolgång oregelbunden. Han hade sedan mycken möda att taga igen det försummade. Han måste som vuxen yngling sitta på skolbänken bland idel småpojkar. Också synas honom barndomens ängslan och förödmjukelser tyngre att bära än mannaålderns.

Redan som tioårig gosse hade han fått lust att bli läkare. Efter slutad skolgång fullföljde han sina medicinska studier. Med mångfaldiga trådar hänger Duhamels författarskap tillsammans med hans fysiologiska studier och hans läkarverksamhet. Att hans praktik under världskriget starkt inverkat på hans ämnesval, skall visas i det följande. Också hans omfattande och genomträngande människokännedom har en av sina rötter i den kunskap om hjärtat och känselnerverna, som en läkare har större förutsätt-

ningar att förvärva än andra. Hans skarpa blick för detaljen förråder, att han hanterat dissektionskniv och mikroskop. I sina Scener ur framtidens liv berättar han, huru han bevistat operationer, som voro att betrakta som resultat av tjugu folks vetenskapliga upptäckter. Beröringen med den internationella vetenskapen har givit denne naturvetenskapligt bildade humanist en sällsynt vidsyn.

Av ekonomiska skäl måste han ofta avbryta sina studier för förvärsarbete av olika art. En tid var han exempelvis advokatbiträde. Om hans förtrogenhet med den lägre tjänstemannens bekymmersfulla liv vittna många sidor av hans romaner. Under sina hundår lärde han många ting, som, säger han, "stundom leva upp med den största styrka, när jag vid mitt arbetsbord mediterar framför det vita pappersarket".

Tidigt vaknade Duhamels litterära intresse. Vid tolv år skrev han sina första poem, vid aderton sin första roman, som han sedermera brände. Han träffade unga poeter och författare, såsom Vildrac och Arcos, senare Luc Durtain, som tecknat Duhamels liv och verk, samt Jules Romains. De blevo hans vänner för livet, med tiden också förgrundsfigurer i det nutida Frankrikes litterära liv. Vid seklets början voro de ännu män i vardande, konstintresserade, studerande, något över eller under tjugu år, "var och en på sitt sätt spejande mot horisonten" men alla behärskade av ett ungdomligt missnöje med Frankrikes och Paris' samhälleliga

och artistiska förhållanden, missnöjda med den äldre generationen. På de små hotellrum eller vindskupor, där de träffades, skapade de sig en särskild atmosfär, "full av hägringar". Poeten Vildrac lyckades hänföra sina vänner för ett fantastiskt projekt. "Vi borde", brukade han säga, "dra oss tillbaka till landet och leva som munkar, fria munkar utan annan klosterregel än vänskapens." En del av tiden borde ägnas åt poesien, en annan åt något hantverk, för uppehållets skull. Som alla ännu voro i den ålder, då beslut och handling äro ett, blev drömmen verklighet. Under en vandring i Paris' omgivningar funno de det länge sökta "klostret", ett gammalt tvåvåningshus i en förvildad park av kastanjeträd och lindar. De unga poeterna reparerade själva det förfallna huset, och en senhöstdag år 1905 flyttade de in i detta "kloster utan abbot", det redan litteraturhistoriskt ryktbara "l'Abbaye". Med hjälp av en yrkesutbildad typograf tryckte de själva sina första böcker, bl. a. Duhamels första diktsamling. Då frågade ingen efter deras böcker, nu äro Abbaye-upplagorna eftersökta sällsyntheter.

Äventyret slutade emellertid som äventyr bruka, d. v. s. illa, åtminstone ekonomiskt sett. I början av år 1908 måste dessa författare och boktryckare för alltid lämna l'Abbaye och återvända till Paris. Sammanhållningen dem emellan brast dock aldrig. Litteraturkritiken satte snart en etikett på kottet: efter Jules Romains' diktsamling *La vie unanime*

(Det enstämmiga livet, 1908) kallades de unanimester.

Under dessa år medhann Duhamel mycket. Inte nog med att han deltog i sina klosterbröders diskussioner, han författade, tryckte och publicerade också sina första skönlitterära verk, fullföljde sina medicinska studier och utarbetade några medicinska avhandlingar, han företog resor, mestadels till fots, i Frankrike, Italien, Schweiz, Sydtyskland och Österrike. Han hade den förmåga att få tiden att räcka till, som är ett av geniets särmärken och som visar sig i en på en gång rik och haltfull produktion.

För Duhamel har vistelsen på l'Abbaye betytt mycket. Sällskap för inbördes beundran och sympati ha alltid visat sig vara utomordentligt fruktbara drivbänkar för artistisk och litterär växtlighet. Men innan betydelsen av l'Abbayetiden preciseras, måste först några ord sägas om vad Duhamel och hans vänner unanimesterna egentligen ville.

Unanimesten är först och främst en reaktion mot det franska nittiotalet. Under detta årtionde hade man i Frankrike som annorstädes en mystisk tro på konsten och skönheten, ord som man nu sällan hör uttalas, åtminstone icke med extatisk betoning. Det var symbolismens och jagkultens decennium. I Paris' konstnärskretsar, på artistkaféer och i salonger sköt individualismen upp som en yppig och nästan ängsligt skyddad drivhusplanta. Konsten och konstnärerna isolerade sig från livet, från massan, folket

och mänskligheten. "Det finns blott ett under: konsten."

Unanimismen bröt med denna instängda individualism, om också några av dess anhängare ursprungligen voro starkt påverkade av Nietzsches hänsynslösa övermänniskokult och förakt för massan. (Att även andra samtida riktningar, andra "ismer", såsom naturismen, integralismen m. fl., från olika utgångspunkter vände sina vapen och riktade sina "manifest" mot nittioalet, kan här endast antydast.) Vad unanimismen åsyftar, angiver dess originelle men något förbenade teoretiker Jules Romains: "Med unanimism må man helt enkelt förstå uttrycket för livet, fattat som en besjälad helhet. Vi erfara en religiös känsla för det liv som omgiver och svävar förbi oss. Vi vilja återgiva denna känsla genom en omedelbar poesi, genom det direkta uttrycket, utan utsmyckning eller smink, för det som vår själ uppfattar av verkligheten."

Det gemensamma för denna litterära riktning är alltså intresset för det allmänmänskliga, för allas sammanlevnad. "Jaget stiger ned från sin purpurtron" (Heidenstam). Litteraturen bryter sig ut ur sin förnäma isolering och antar en positivt social karaktär. Med denna omvandling följer också en förändring av både tonfall och röststyrka. "Lyriken förvandlas: den deklamerar ej längre, den talar", säger Duhamel.

Som en överbyggnad på denna allmänna åskådning konstruerar Jules Romains sin egendomliga

grupp teori, som har beröringspunkter med vissa sociologers (Durkheims och Mac Dougalls) åskådningar utan att vara inspirerad av dem. Den är ganska invecklad men kan i korthet sägas gå ut på att en författare bör skildra människorna i grupp, icke som isolerade individer, han bör analysera de ömsesidiga påverkningarna, "kollektivsjälen".

Unanimismens tendenser till internationalism, till ett stort europeiskt tänkesätt och dess sociala patos ha givit den en viss radikal färg, varför en kritiker med en något för tillspetsad formulering kallat unanimismen för de socialradikalas politik och filosofi i litterärt lyrisk form.

Duhamel har sekunderat Jules Romains i de litterära pennfäktningarna. Sporadiska intryck av den ryktbara grupp teorien kan man också finna, särskilt i hans novellsamling *Les hommes abandonnés* (Övergivna människor), där han skildrat människor i grupper. I novellerna "Vraket" (en beskrivning av huru kustbefolkningen störtar sig över ett vrak och "bärgar" lasten) och "En expedition" skildras massans upphetsade lidelser, i "Den resande" utredes, huru en hygglig person av allmänhetens misstankar drives till brott, i "Man kan inte säga allt" analyseras en religiös masspsykos. Novellsamlingen illustrerar snarast vådan av att bygga litteratur på teorier: när man ser dessa brett målade tavlor av folkmassor och "grupper", känner man sig, som om man fundersamt stirrade på en fixerings-

bild: "Här är bakgrunden, bifigurerna, var är huvudpersonen, huvudhandlingen?"

Men i stort sett är inte Duhamel en rättrogen lärjunge till någon skola eller doktrin. Han strävar efter oberoende och självsyn och har ironiserat över allt vad litterär skola heter. Vida mera än unanimitens lärosatser har dess allmänna livsuppfattning betytt för Duhamel. Det har varit betydelsefullt, att han tillhört en författarfalang, som i stället för den gamla lösen: "Konsten för konstens egen skull" valt ett nytt fältrop: "Konsten för livet och människorna". Hela hans författarskap innebär ett allvarligt menat försök att förverkliga denna paroll. Unanimiten kan, litteraturhistoriskt sett, sägas ha upptagit naturalismens sociala patos och samvetsgranna studium av den yttre verkligheten, men utan att hemfalla åt naturalisternas förkärlek för det brutala — tvärtom, de unanimitiska lyrikerna tro, att tillvaron är skön och innerst inne god, de giva sig förväntansfulla ut på upptäcktsfärder efter livets solglimtar och värden. Unanimiterna ha också ärvt nittioalets psykologiska intressen men fullständigt dess individualpsykologi med sin kollektiva. Intet tvivel om att Duhamel förr eller senare funnit sin väg på egen hand, sin poetiska, besjälade realism, men unanimiten har befordrat hans utveckling. Den har för Duhamel icke varit ett program utan blott en ny inställning till livet, som passade hans lynne. Han vänder sig utåt, ser med öppna ögon på sin värld och sina medmänniskor, dock icke för att

förlora sitt jag utan för att förstora det, för att införliva med sin själ allt vad världen rymmer av godhet och skönhet. Under sin ungdom — och för övrigt under hela livet — har han skänkt och fått vänskap i rikt mått. Hans författarskap sysslar också minst lika träget med vänskapen som med kärleken. Sinnesstämningen i hans verk kan betecknas som hjärtlighet. Hans hållning till envar och alla är vännens. Hans enda fiender äro de kärlekslösa.

Duhamels följande liv måste berättas i få ord. På l'Abbaye hade han midsommardagen 1907 träffat skådespelerskan Blanche Albane, som två år senare blev hans maka. Sitt lyckliga familjeliv har han beskrivit i den förtjusande barnskildringen *Les jeux et les plaisirs*. Från hemmet och laboratoriearbetet ryckte honom världskriget, som mäktigt kom att påverka hans livsåskådning och hans produktion. Fastän befriad från krigstjänst, anmälde han sig frivilligt till tjänst i sjukvården och blev omedelbart antagen. Under femtiosju månader var han mobiliserad och under femtio i tjänst vid fronten. Som kirurg var han skicklig och outtröttlig: hans tjänstelista upptager 2,300 operationer och vård av 4,000 sårade.

Kriget har tydligen ökat denne resande fransmans lust att lära känna länder och folk. Han har företagit många utrikes resor, skildrade i nästan lika många böcker. Sitt huvudkvarter och sin tillflyktsort har han dock haft i sin vackra villa i Isle de France.

Duhamels vän och biograf, författaren Luc Durtain, har givit en känslig pennteckning av Duhamel i vardagslag. Han beskriver hans gång, "en smula lutad men outtröttlig — han går i tankar utan att vara inbunden — och hans småleende, som stundom är spefullt, men som oftare ter sig såsom ett obestämt, nästan blygt anletsdrag, som skymtar fram bakom glasögonens reflexer". Durtain talar också om hans "dämpade och beslöjade röst". Var och en som känner Duhamels författarskap, märker ögonblickligen, huru nära denna gestalt står författaren till "La possession du monde". Det är mycket sällan, som en diktare är densamme i livet och i sina böcker.

2.

Georges Duhamels produktion omspanner alla diktarter. Dessutom är han en kritiker, som kan konsten att teckna en litterär fysionomi utan att karikera. Hans litteraturkritik (*Propos critiques, Paul Claudel, Les poètes et la poésie*), som likt en bekväm genväg för oss in i den franska 1900-talslitteraturen, har efter världskriget vidgats till kulturkritik. Man kan nämna hans *Lettres au Patagon* (Brev till patagoniern, 1926), tindrande av spefullhet, i mycket en fransk motsvarighet till Oljelunds Svenska brev.

Duhamel har liksom de flesta andra författare debuterat som lyriker (*Des légendes, des batailles, Legender och strider, 1907*). Hans fem diktsam-

lingar, av vilka fyra utkommo före världskriget, återspegla hans utveckling: de första äro starkt självupptagna, men en medveten strävan att komma i kontakt med människorna krönes med framgång. Diktsamlingen *Compagnons* (Kamrater — titeln är betecknande!) är en utsträckt hand till alla och envar. Högst når Duhamels senaste diktsamling *Elégies* (1920), och i denna de fyra ballader, som med episk enkelhet giva bilder från världskriget. Gripande är balladen om Florentin Prunier, som skildrar en moder vid sonens dödsbädd.

Uttrycksfullhet och pregnans glimta ofta som solstråle eller blixtnamn fram ur Duhamels rimlösa, kantiga vers. Dock finnes intet skäl att frångå den allmänna uppfattningen, att Duhamel är större som poet i sin prosa.

Tyngdpunkten i Duhamels produktion är ej heller att söka i hans rika dramatiska alstring. Man saknar dramatisk nerv. *La lumière* (Ljuset, 1911) är det något överspända lyriska idédramat om en blindfödd, som föredrar att drömma blind framför att se: det inre ljuset är honom nog. Nutidsdramat *Dans l'ombre des statues* (I skuggan av statyerna, 1912), handlar om en person, som ej kan bli annat än sin store faders son. Mer betydande är *Le combat* (Striden, 1913), en tragedi på vers i fem akter, byggd på ett Faustmotiv: liksom den åldrande Faust bekämpar och besegrar den dödsmärkte huvudpersonen naturmakterna, som äro fientliga mot mänsklig odling. Den som har "kungstanken", får

bära svårigheterna och misskännandet, äran tar en annan. Ett litet mästestycke av skarpsinne och satir är enaktaren *Lapointe et Ropiteau*, diktad om och för soldater under kriget. Det mest dramatiska av Duhamels skådespel är intrigkomedien *L'œuvre des athlètes* (Atleternas verk, 1920), i vilket författaren också har ingen mindre än Molière till förebild. I stil med den store klassikerns bästa komedier skildras, huru en snyltgäst till litteratör nästlar sig in i en aktningvärd borgarfamilj. Gökungen kastar slutligen ut de andra ungarna ur boet. Komедien sänder ett pilregn mot intrigmakeri och litterär cenakelkultur. Återstår att nämna den underhållande bagattellen *Quand vous voudrez* (När ni vill), och det borgerliga skådespelet *La journée des aveux* (Åsikternas dag, 1924).

Sistnämnda drama har sina både roande och rörande tonfall. Huvudpersonen är en välvillig lärd, Heglin. Här som mångenstädes har Duhamel visat, att han hör till de ytterst få, som kunnat skildra den lärde. Heglin är i livet något främmande och bortkommen, därtill en smula vemodig liksom många andra äldre ensamman människor. Han står på stranden av strömmen, ryckes följaktligen inte med av virvlarna men gripes dock av svindel, när han betraktar dem. Han får nu göra samma upptäckt som så många andra, som komma in i hem och kunna och vilja se. Vid första ögonkastet tar sig allt så trevligt ut. För de många slitningarna mellan familjens medlemmar får han först så småningom blicken öpp-

nad. Det ligger som blommiga överdrag över nöd-
torftigt hoplappade familjeförhållanden, över revor
och trasor. Vid pjäsens slut är dock allting avslöjat,
utan att detta behövt ske med Ibsens hårdhet eller
Strindbergs hätskhet.

Större — ja, kanske störst — är Duhamel som
romanförfattare. Fyra av hans romaner bilda ett
sammanhängande helt och skulle efter den gemen-
samma huvudpersonen kunna kallas Salavincykeln.

Den första, *Confession de minuit* (Bekännelse vid
midnatt, 1920), är måhända hans mest fulländade
verk. Den enkla handlingen i denna och de följande
av Salavinromanerna utspelas i Paris, huvudsakligen
i kvarteren Montparnasse och Quartier latin. Den
som under bekymmerslös semester inandats Paris-
luftens lätta vinrus, stundom stannat inför ett gatu-
perspektiv, förskönat av Parisdagrarnas lätta patina,
uppriskar genom dessa böcker några av sina
ljuvaste minnen.

"Bekännelsen" avlägges av en missmodig av-
skedad tjänsteman, Salavin. Han vandrar fram och
tillbaka i Paris utan att finna arbete. Hans ständigt
ökade "börda av vrede och avsmak" kännes ännu
tyngre, då han har att sörja för sin mor och sin
hustru, Marguerite. Den andliga upplösningsprocess,
som den arbetslöse tjänstemannen genomgår mot sin
vilja och liksom inför sina egna ögon, är skildrad
med plågsam sanning. I djupet av sin själ upptäcker
han brottsliga makter. Ännu har han dem i sin hand

likt ett koppel galna hundar, men huru länge? Boken slutar med att Salavin frågar sin förtrogne, vad han skall ta sig till. Intet svar.

Författaren har dock inte haft hjärta att lämna sin stackars Salavin alldeles åt sitt öde. I en novell i *Les hommes abandonnés* dyker han åter upp. Fortfarande sveper samma vardagstristess sin trollkrets kring hans öde. Salavin vaknar — tyvärr — upp ur sin tunga sömn på ett hotell för trashankar. Han har drömt en dröm, i vilken han har önskat livet av en person, förfört en väns hustru och svikit sin egen, en mardröm, som avslöjar hans innersta brottsliga instinkter, och dock — han vill hellre sova än vakna och vaka. Åter en dag på Paris gator!

I en senare roman, *Deux hommes* (1924, försvenskad under titeln *Två män*) är Salavin den ene av de båda huvudpersonerna. Två män är också en enkel historia, utan stora händelser, ord eller åthävor, men med stor innehållsrikedom. Man gör först Édouards bekantskap. Han är en hederlig vardagsmänniska, rättfram, ärlig, duktig, välvillig och väl lämpad att spela praktisk försyn för sin vän, den mera melankoliske och begåvade men också mera själviske Salavin, som i *Två män* framstår som en vida mera problematisk natur än i *Confession de minuit*. Édouards liv är med fullkomlig punktlighet inrättat efter vanor och klockslag och ett ordnat familjeliv. Också spørjer författaren: "Vad skulle väl kunna störa den vises sömn? Vad skulle våga grumla en modig mans liv, ett liv, reglerat av en god

mans teknik? Parisernatten är full av skrik och jämmer, men en man utan passioner slumrar gott på botten av en havsström, endast vaggad till ro av vind och dyningar, som nå fram till honom.”

Men det är — både i Duhamels roman och eljest — väl sörjt för att en människas liv inte flyter fram i ostört lugn. Vid omkring trettio års ålder träffar Édouard på Salavin. Och därefter är oron en ständig gäst i hans tillvaro. Till en början kastar visserligen vänskapen mellan de båda männen ”ett sken av poesi över vardagens hjulspår”, såsom Österling säger i sitt företal. De båda vännerna ge varandra med varm hand av vad de samlat i sina förråd under årens lopp, vare sig det är fråga om kontanter eller livserfarenheter. Men slutligen inträder solförmörkelsen i deras liv, de få syn på varandras fel och förstora dem. Édouards hjälpsamhet i nödens stund börjar kännas tryckande för den ömtålige Salavin. Deras hustrur, som lida av omedveten svartsjuka mot männens glödande vänskap, göra också ett s. k. passivt motstånd. Så glida de båda vännerna åtskils, till dess en dag deras händer inte längre nå varandra.

Två män är en bok om vänskapen. Liksom söderns kärlek tycks också dess vänskap vara åtskilliga grader hetare än nordens. Den sydländska vänskapen förefaller att vara någonting mera ömtåligt, ombytligt, skört och överspant än vår hederliga, lugna svenska vänskap.

Det finnes dock mera av seg andlig energi hos

Salavin, än man skulle kunna tro. Det framgår av *Journal de Salavin* (1927, Salavins dagbok). När han fyller fyrtio år, vill han börja ett nytt liv, eller rättare sagt börja sitt liv. Ty han har aldrig levat. Han vet knappt, om han vandrat dygdens stig eller lastens väg. Han har aldrig begått ett brott. Det hade kanske varit bättre, om han sjunkit djupt i lasten. Ångern kan användas som sviktbräde av den som vill höja sig. Han ser svårigheterna och tvivlar på framgången, när han i hemlighet fattar beslutet att bli ett helgon. Det behöver ej sägas, huru försöket slår ut. Snart visar det sig, att en till anda och bokstav tillämpad kristendom är något så onormalt, att den inte tas på allvar. Den ideellt inriktade blir också en plåga för sin omgivning. I sin själanöd tar Salavin sin tillflykt till bikten. Men själva den lätthet, varmed absolutionen gives — "två Pater noster och två Ave" — verkar motbjudande på Salavin — i själva verket finnes väl intet hos den katolska kyrkan, som på ett protestantiskt sinne verkar så fränstötande som denna lättvindighet. En protestantisk präst ställer diagnosen med säkerhet: "Ni är en schizoid", men Salavin är föga hjälpt med en diagnos. När han slutligen träffar en katolsk präst, som verkligen förefaller som ett helgon, känner han sig endast förödmjukad vid tanken på olikheten. "Så länge mänskan strävar, far hon vill" (Faust).

I den senaste av Salavinromanerna, *Le club des Lyonnais* (Lyonklubben), råkar Salavin tillsammans med ett koteri kommunister, ypperligt individuali-

serade typer för övrigt. På alla sätt, även genom överilade handlingar, söker Salavin, som alltid stått utanför, att komma i kontakt med livet. Men när polisen ingriper med häktning och husundersökning, blir han snart släppt. Att ingen anser honom vara att räkna med, det grämer honom. För en självupptagen människa gives blott ett sätt att komma ifrån sig själv, nämligen samlivet med maka och barn. Men Salavin tänker ej på sin hustru, som förtvinar lik en blek skuggväxt. Och deras enda barn har dött. Trots allt kan Salavin icke uppgiva tron på möjligheten att förändra sin själ. På slutsidorna beskrives, huru hans hustru läser ett brev, vari han säger henne, att han rest bort för att se världen och trösta dem han möter. — Man kan alltså vänta en fortsättning på Salavincykeln.

Salavinporträttet är en märklig prestation av levande människoskildring. Man får en känsla av att ha träffat honom, denne magre, luggslitne man med insjunket bröst och insjunkna kinder, långa tafatt hängande armar och en oroligt lysande glimt i ögonen. Det är dock något av tragisk storhet över den ömklige mannen med den oavlåtligt malande reflexionen och själviakttagelsen, det beständiga missnöjet med det halvdana, med sin skarpsynthet, som är den mistrognen. Han är mannen med de goda föresatserna men saknar spontan handlingskraft och omedelbarhet. Han har blott sitt känsliga samvete — människor utan moraliska betänkligheter verka nu en gång så tråkigt osammansatta. För honom blir det

allra enklaste hopplöst invecklat. Det måste vara en stor själsskildrare, som kan få denna människas själanöd att framstå som allvarligare än hans timliga misär. — Men lika träffsäker som teckningen av den individuella sjukdomsbilden är framställningen av människornas inbördes förbindelser. Med en finhet, fullt jämförlig med den man finner i Jean Christophe, analyseras förhållandet mellan mor och son.

Den enda av Duhamels romaner, som är helt ägnad kärleken, är *La pierre d'Horeb* (1926, Horebs klippan). En äldre man, som mistat illusionerna utan att ha blivit bitter, berättar om de båda kärlekshistorier, genom vilka "världens doft förändrades", då han var aderton år. Detta hände 1903, då författaren fyllde aderton år, en detalj, som jämte mycket annat tyder på att egen upplevelse och självsyn lämnat stoff till romanen.

Scenen föreställer den anatomiska institutionen i Sorbonne, och man får assistera vid de dissektioner, som utföras av unga medicinare. I atmosfären av liklukt och formalin, bland i noggrann ordning upp- radade lik utspelas de levande människornas kärleksdrama, fyllt av oro och rött blod. Adertonåringen har först en förbindelse med en kvinna av den typ, som ej säger många ord men finner det självklart, att hon bör hänge sig helt och utan beräkning åt den hon älskar. En ryska vid namn Daria, mörk, parant, gåtfull, tränger sig dock emellan. Den försmådda får ett alltmera blekt och ansträngt leende men för-

svinner ur mannens liv lika tyst som hon kommit in i det. "Hon lämnade rummet, hon lämnade mitt liv, och jag kan inte låta bli att tänka, att hon kanhända lämnade världen. Hon försvann som en doft i en vindil, som en krusning på vattenytan, som en suck i ensligheten. Om ej tusen sorgsna minnen uppstege inom och utom mig — — —, vore jag frestad att tro, att Anna den tysta kanske endast var den starkaste av mina tankar."

Som ett ständigt ackompanjemang till händelserna hör man det jämna, entoniga världsstadssorlet. Ibland överröstas det dock av de skrikiga diskussionerna mellan ryskjudiska nihilister.

Samma fina iakttagelse, själfulla, personliggjorda realism och vemodiga livserfarenhet ge också sin prägel åt romanen *La nuit d'orage* (1928, Stormnatten), en studie över den lärdes själsliv, en skarp-sinnig analys av kampen mellan primitiva föreställningar och vetenskapligt skolad rationalism.

Duhamels romaner äro lika betydande genom sin karaktärsteckning som genom sin miljöskildring. Utomordentliga i sin precisa formulering äro hans analyser av minspel, lynnen, själstillstånd och sinnesrörelser. Han kan se in i hjärtat och upptäcka de osynliga länkarna mellan människorna, själarnas inbördes repulsion och attraktion. Få förstå såsom han att intensivt uppfatta ett stycke komplicerat liv, att återgiva den samstämda helheten av dagar, dofter, ting, människor och stämningar.

Givande äro Duhamels krigsskildringar, *Vie des martyrs* (Martyrernas liv, 1919), *Civilisation* (1921) *Entretiens dans le tumulte* (Samtal under krigslarmet, 1919), *Les sept dernières plaies* (De sju sista såren, 1928).

I *Entretiens dans le tumulte*, som är den mest resonerande av dessa och som kommit till under krigets dödsryckningar och fredens födslovändor, redogör författaren för syftet med sina böcker om kriget. Det berättas — i kapitlet *Legenden* — om två män, vilka lyssna till kyrkklockeklangen, som för Frankrike och världen förkunnar, att vapenvilan är sluten. Plötsligt säger den ene: "Legenden begynner." Det är sant. Lidandet glömmes, nöden, massakrerna och besvikelserna skola höljas i festens kransar och band. Bilden av världskriget kommer att förändras och förfalskas. "Det kommer en tid, då legenden har segrat. Våra barn skola om kriget, lidandet, överheten, blodet, äran få alla slags falska och förföriska idéer, lika dem vi hade före 1914." — — — Men innan dess, "låt oss än en gång upprepa, vad vi tänkt tusen gånger under förödelsens stunder: 'Kriget har drivit mänskligheten in i ett äventyr, så vidunderligt och så vanvettigt, att det inte kan, inte får börja på nytt.' Låt oss deponera detta testamente på ett säkert ställe! Och sedan må legenden börja!"

Duhamel har alltså velat säga sanningen om kriget, sådan den tedde sig för honom, läkaren, som kunde gå tolv à femton timmar i sträck lutad över

sjuksängar och operationsbord. Vie des martyrs och Civilisation äro dagboksblad från krigsåren, icke som den senare skrivna Les sept dernières plaies efteråt nedtecknade minnen. En tysk litteraturhistoriker (Otto Forst Battaglia) har om dem yttrat: "Det var icke Barbusses anklagelse, icke heller Rollands världsfrånvända bokpatos, utan ögonvittnets berättelse, ingenting annat än sanning."

Men för denne "själens realist" är det icke nog med att återge vad för ögonen är: "Under deras förband finnas sår, som ni inte kan tänka er. På botten av såren, i djupet av det stympade köttet rör och hetsar sig en själ, ovanlig och fördold — — — som jag skulle önska att ni kunde förstå."

Duhamel har mycket att berätta om sjuka och döende soldater, om Carré och Lerondeau, som komma till sjukhuset i trasiga förband, lika paket, "slarvigt inlagda och illa medfarna på posten" — Carré, en gammal man, dör väl beredd, Lerondeau, hans unge kamrat, tillfrisknar — om Cousin, som i sjuksalen ber berättaren att slå sig ned på sängkanten, då man kapat av benet, så att det finns god plats, om Léglise, som av alla krafter kämpar för att få behålla sitt ben men måste offra båda. Först opererar man bort det ena, medan han är sövd. När han vaknar och upptäcker förlusten, rinna tårarna. Så måste man söva honom än en gång för att ta av det andra benet. "Han vaknade, utan att fråga denna

gång. Jag såg blott hans händer famla för att få reda på var kroppen slutade."

Författaren håller sig hårt till saken och låter reflexionerna göra sig själva. Gång på gång inställer sig en tanke: "Vilken underlig varelse, huru vitt skild från djuren, är inte människan, hos vilken själens existens visar och bevisar sig, genom att hon kan skämta i nöd och dödsfara och genom att hon aldrig känner sig lycklig, när hon har det "bra i vanlig yttre mening"! Just det att man ända till leda upprepar denna reflexion ger ett indirekt bevis för att man här träffar författarens grundsyn på människorna och en förklaring till boktiteln Civilisation. Men slutorden giva huvudförklaringen: "Om kulturen icke finnes i hjärtat, finnes den ingenstädes."

Också *La possession du monde* (Besittandet av världen, 1919) är författad under världskriget, då "smärtan var hans enda skådespel, hans studium och ständige fiende". Han har gjort sina anteckningar, medan han i nattens tystnad lyssnade till de sårades flämtande andedrag. "Kriget har mångfaldigt och skärpt vår erfarenhet av livet, lidandet och döden." *La possession du monde* är ett vittnesbörd härom. Det är alltid på ruiner, som mänskligheten grubblat över betingelserna för ett nytt liv, fastslår Duhamel och fortsätter: "Låtom oss likna dessa alger, mossor och arbetsamma lavar, som på själva ruinerna tillfredsställa sitt obegränsade behov av lycka, samt söka vår glädje i den nuvarande nöden, och vi skola få

den att slå ut som en blomma, piskad av vindarna, i den öken som vår gisslade värld är." De yttre olyckorna ha vänt Duhamels blick mot det inre livets rikedomar. Detta är grunden till hans stora, djupa tro, att lyckan skall kunna spira fram ur själva det blodiga eländet och slå ut lik en jekoros. Men Duhamel hänvisar också människan till yttervärldens hjälpkällor.

La possession du monde börjar med att fastslå, att alla människor söka lyckan — icke vällusten, nöjet, välbefinnandet utan lyckan. Lyckan består i att besitta världen, och att besitta världen är att lära känna den i grund, att införliva dess outtömliga rikedomar av skönhet, godhet och storhet med sin själ. Härvid äro sinnena människans goda och trogna tjänare. Vad som lyfter denna sinnenas strävan efter skönhet över ett ytligt lycksökeri är, att dess mål ej är njutningen utan själens berikande.

I besittandet av världen ingår också besittandet av nästan. Man bör sätta sig i besittning av sin nästas inre värld, framför allt de stora konstnärernas. Ty dessa ha i rikaste mått besuttit världen och ha därför mest att giva. Människan bör invigas i det "lyriska livet", till en mottaglighet för allt som möter henne som syn, doft, musik, poesi, andlig höghet. Men för detta liv kräves en kärlek, som befriar jaget ur dess trånga gränser.

La possession du monde innehåller filosofi i ordets ursprungliga mening som kärlek till visheten och i stoikernas och epikuréernas som levnadskonst.

Boken, vars rika innehåll här endast kunnat antyd-
as, har väl sina svagheter: här och var möter
man för mycket av välment retorik och en alltför
salvelsefull ton. Men den talar till både hjärna och
hjärta. Att ett verk griper hela själslivet, både tanke,
vilja och känsla, är ett bevis för att det är verkligt
betydande och att dess upphovsman är "mer än en
intelligens, en natur".

Duhamels *Les jeux et les plaisirs* (1922) före-
ligger i svensk översättning (under rubriken När
livet leker). Boken varken minskar eller ökar sin
författares berömmelse, men man skulle inte vilja
vara utan denna familjära barnskildring.

Den bär undertiteln boken om Cuib och Tioup,
m. a. o. Bernard och Jean, och handlar om de stora
händelserna i barnens lilla värld. Med stort nöje
följer fadern-författaren och med honom läsaren
pojarna, när de ta sina första stapplande steg på
sin väg här i livet.

Fyraåringen Cuib och tvååringen Tioup äro
huvudpersonerna; birollerna spelas av far och mor.
Resonörens roll har dock den lycklige barnafadern
förbehållit sig själv, och han spelar den con amore
och med framgång.

Man finner här träffande barnpsykologiska iakt-
tagelser, reflexioner av större räckvidd över det som
är vardagligt och därför livsviktigt, glimtar av
poetiskt solsken fallande över hemmets värld. Allt
detta gives med en följsam och smidig formuleringss-

skicklighet i en prosa, som med sin fina polering och ciselering, sin växlande och musikaliska rytmik sällsamt sticker av mot Duhamels grovt och kraftigt huggna versbyggnad. En något för jollrande ton får man dock vara beredd på i denna som i andra barnskildringar.

När Duhamel efter krigets slut åter börjat resa, nu med tåg, bil eller båt, har han enligt egen utsago burit på en plågsam fråga: "Huru återställa ordning i detta universum i upplösning?" Han drömmer om återuppriktelse av det Europa, som 1914 föll i spillror. Han reser för att skaffa sig kunskap om världen, ställa diagnosen, lära känna botemedlen och för att kunna bedöma hemlandet på avstånd och i perspektiv.

Duhamel har rest till Tunis och skildrat landet med dess mäktiga fornlämningar och färska kolonialkultur i *Le prince Jaffar* (1924, Furst Jaffar), en bok som har många vackra sidor men inte efterlämnar något starkare helhetsintryck. Detsamma gäller om hans älskvärda skildring av Holland, *Suite hollandaise* (1925). I korta kapitel, lika prosapoem, vart och ett som ett stråckdrag, tillsammans ett musikstycke av något entonigt välljud, beskriver den franske turisten detta välordnade land. Vida märkligare är dock *Le voyage de Moscou* (1927, Moskva-resan). Den man som förklarar: "Det finns ingen verklig revolution annat än den moraliska, allt annat är blott nöd, bortslösat blod, förspillda tårar", be-

dömer Sovjet-Ryssland med en förvånande mildhet. Men han betonar, att han betraktar landets invånare som ryssar, icke som bolsjeviker. Särskilt slutkapitlet gör intryck; han citerar där Paul Valéry's ord, att Europa blott är en "udde till Asien", vars belägenhet mellan det asiatiska blocket och det likgiltiga U. S. A. är föga avundsvärd.

Efter dessa skildringar, som sakna kritisk sälta, är man föga beredd på den förbittrade kritik av Amerika och amerikanismen, som exploderar ur *Scènes de la vie future*, översatt under rubriken Scener ur framtidens liv. Boktiteln förråder Duhamels fruktan för att våra dagars U. S. A. ger en bild av det framtida Europa. Den amerikanska parvenykulturen går segerrikt fram, och den franska anden gör ett ganska svagt motstånd, enligt Duhamels mening — man har i detta sammanhang anledning att kasta en förskrämd sidoblick på vår svenska, betydligt yngre kultur. Det är mycket, som den upprörde kulturkritikern hinner behandla i sin bok: filmen, bilismen och maskinismen i allmänhet, förbudet, svinslakterierna, sporten, negerfrågan, den uniformerade lyxen, standardiseringen på alla livets områden, nöjeslivet. Han vill göra en yttersta ansträngning att försvara "heliga ting, som hålla på att gå under: natten, himlen, horisonten, tystnaden, belevnheten, elegansen, den fria viljan, den obesudlade murytan, det vita papperet". — Man må ha vilken tanke som helst om Duhamels uppfattning, som mångenstädes kan väcka motsägelser, alla,

meningsfränder såväl som meningsfiender, måste falla till föga för skildringens överväldigande kraft som inför ett faktum.

I sin senaste bok, *Géographie cordiale de l'Europe* (1931), har Duhamel sammanfört sin ovannämnda Suite hollandaise med *Images de la Grèce* (Bilder från Grekland) och *Chant du Nord* (Sång om Norden), en välvillig men något ytlig lovsång till Finland. Treklngen av kapitlen låter något tunn, men boken är försedd med en inledning av betydande intresse, vari författaren värtaligt försvarar sin ståndpunkt i Scener ur framtidens liv.

Georges Duhamel uppehåller den franska prosans stora traditioner. Hans stil är fri från allt sökt artisteri, den är klar, böjlig, skiftande, nyanserad, melodiös, rytmisk.

Han vänder sig till medmänniskorna. Hans skrifter äro fyllda av medkänsla. Han talar lågmält till läsaren liksom till en förtrogen i enrum. Ofta låter han sina personer tala själva utan att falla dem i talet. Även i detta drag visar sig hans medkänsla, uppenbarad både som medlidande och medglädje. Hans instrument är den känsliga violinen — möjligen använder han alltför ofta vibrato.

Hans kärlek till livet och sanningen har skärpt hans blick för tingens, företeelsernas och människornas egenart. "Jag har för livets ting en vördnad så oerhörd, att abstraktionen till och med i dess mest välvilliga former sårar mig." Detaljen älskar

och ärar han som en del och ett koncentrat av universum: "Stora tavlor avskräcka mig: i dem drunknar, upplöses jag; men jag blir icke rikare av dem. Men att måla en vattendroppe, som glänser ytterst på ett ögonhår, att följa ett dammkorn på dess färd med en solstråle i ett rum med slutna fönsterluckor, att nynna helt lågt, helt sakta en ton liksom stundom tiden i tystnaden hos en orolig själ — denna måttlösa ärelystnad må väl vara tillåten dem som känna varmast bland människor."

Georges Duhamel är en humanist med naturvetenskaplig utbildning, en av de få fransmän, om vilka det utslitna ordet gäller, att den bästa fransmannen är den bäste européen, stridsman men fredsvän, politiskt radikal men konservativ genom sin pietet, en man som riktar blicken framåt men är trofast i sin tro på eviga värden, med ett ord en idealist, kanske icke alltid konsekvent i sin åskådning men konsekvent till sinnelag och strävan.

LITTERATUR.

- Bends, E.*: Nutida fransk prosakonst (Gumperts bokhandel, Göteborg 1928).
Cederblad, S.: Två sociala romaner av Estaunié (Bokstugan 1929).
— Édouard Estaunié, liv och verk (Ord och bild 1930).
— Georges Duhamel (Forum 1923, Bokstugan 1927).
Strömberg, K.: Modern fransk litteratur (Natur och kultur, 1928, 1931).
Discours de réception de M. Édouard Estaunié — Réponse de M. Robert Flers (Perrin & C:ie, Paris 1925).
Durtain, Luc: Georges Duhamel (Monnier, Paris 1920).

Humbourg, P.: Georges Duhamel (Edit. de La nouvelle revue critique, Paris).

Santelli, C.: Georges Duhamel (Mercure de France, Paris 1925).

En förteckning över verk, som behandla modern fransk litteratur och därvid även beröra Estauinié och Duhamel, återfinnes i Strömbergs ovan anförda arbete.

Översatta arbeten:

Av *Edouard Estauinié*:

L'empreinte: Märkt (Holger Schildts förlag), säljes ofta antikvariskt.

La vie secrète: Det förborgade livet, övers. av A. Claëson (Tidens förlag, 1928, kr. 5:75).

Les choses voient: Det levande huset, övers. av H. Kihlman (Tidens förlag, 1926, kr. 5:—).

Solitudes: De ensamma, övers. av H. Kihlman (Tidens förlag, 1928, kr. 5:—).

L'ascension de monsieur Baslèvre: Ansiktet, övers. av A. Claëson (Tidens förlag, 1926, kr. 5:—).

L'appel de la route: Alla människors väg, övers. av M. Koch (Tidens förlag, 1925, kr. 5:—).

L'infirme aux mains de lumière m. fl. noveller: En vandrare i natten, övers. av A. Claëson (Tidens förlag, 1929, kr. 5:—).

Tels qu'ils furent: Sådana de voro, övers. av A. Claëson (Tidens förlag, 1927, kr. 5:—).

Av *Georges Duhamel*:

Deux hommes: Två män, övers. av E. Benedicks och E. West (Bonniers förlag, 1924, kr. 4:75).

Les jeux et les plaisirs: När livet leker, övers. av H. Hultenberg (Wessmans förlag, 1926, kr. 4:—).

Scènes de la vie future: Scener ur framtidens liv, övers. av G. Löwegren (Framtidens förlag, 1931, kr. 6:—).

VERDANDISKRIFTER

i biografiska, litterära och estetiska ämnen.

- Koranen, Muhammedanernas bibel av *H. Almqvist* (3).
Lars Johan Hierta av *Harald Wieselgren* (7).
Voltaire och hans strid mot fördomarna i religion och samhälle av *Hellen Lindgren* (14).
Giordano Bruno, en tankefrihetens marty, av *Joh. Bergman* (18).
Folkbildningspolitikern Adolf Diesterweg av *Fridtjuv Berg* (26).
Språket, dess liv och ursprung av *Karl Ljungstedt* (30).
Kolumbus och upptäckandet av Amerika av *Karl Ahlenius* (43).
Robert Burns av *Gust. Fröding* (44).
Modersmålet och dess utvecklingsskeden av *K. Ljungstedt* (46).
Gladstone av *Gustaf Siösteen* (74).
Skönhet för alla av *Ellen Key* (77).
Sagoskalden Hans Christian Andersen av *H. Lindgren* (86).
Ur bokens historia av *H. Schück* (91).
Vår bokhandels barndom av *H. Schück* (92).
Adolf Hedin av *V. Spångberg* (100).
Gustaf Frödings skaldskap av *Ruben G: son Berg* (106).
Anders Fryxell av *J. Bergman* (108).
Runeberg av *O. Sylwan* (112).
Om läsning av *Georg Brandes* (120).
Det skönas problem av *R. Bergh* (125).
Henrik Ibsen av *T. Fogelqvist* (140).
De gammaltestamentliga böckernas tillkomst av *H. Schück* (156).
Den israelitiska litteraturens utveckling av *H. Schück* (157).
Språk i språket av *G. Cederschiöld*. I. Översikt av stilarna.
II. Stilgranskning. (163—164.)
S. A. Andrée. En levnadsteckning (165).
Charles Darwin av *G. Adlerz* (166).
Michelangelo Buonarotti av *L. Lundh* (171).
William Shakespeare av *Erik Björkman* (173).
Till Gustaf Frödings minne av *Torsten Fogelqvist* (179).

Forts. å omslagets 4:e sida.

VERDANDISKRIFTER

Forts. från omslagets 3:e sida.

- August Bebel av *H. von Gerlach* (182).
Tusen nätter och en natt av *D. W. Myhrman* (183).
Hedvig Charlotta Nordenflycht av *Yngve Östergren* (184).
Charles Dickens av *Ida B. Goodwin* (186).
Våra vanligaste folkvisor av *S. Belfrage* (187).
Beethoven av *Karl-Erik Forsslund* (194).
Mozart av *Karl-Erik Forsslund* (195).
Ernst Ahlgren av *Mathias Feuk* (198).
Marcus Aurelius och hans tid av *E. Löfstedt* (201).
Erasmus av Rotterdam av *N. Bergius* (206).
Platons livssyn av *N. Bergius* (210).
Minnesord över Karl Staaff av *B. E. Drakenberg* (211).
Tal vid Minnesstoden över Ernest Renan av *Anatole France* (212).
Lord Byrons liv och diktning av *E. Björkman* (219).
Jenny Lind av *Maria Holmström* (236).
Om arbetssånger av *Gustaf Cederschiöld* (244).
Björnstjerne Björnson. I—II. Av *Ann Margret Holmgren* (248—249).
Den klassiska gudavärlden i svensk diktning av *Hugo Bergstedt* (252).
Emilie Flygare-Carlén av *M. Holmström* (255).
Constantin Mounier av *Einar Rosenborg* (256).
Snorre Sturlasson och hans verk. I—II. Av *G. Cederschiöld* (257—258).
Fredrika Bremer av *A. M. Holmgren* (260).
Voltaire av *Georg Brandes* (261).
Ellen Key, människovännen av *A. M. Holmgren* (279).
I vilken bok står det? av *Hj. Lundgren* (286).
Georg Stjernhjelm av *Gustaf Cederschiöld* (296).
Naturtydande folksagor av *Elias Grip* (306).
Gustaf Dalén, hans liv och uppfinningar, av *J. H. Nauckhoff* (315).
Karl Staaff. I—II. Av *Valfrid Spångberg* (318—319).
Artur Hazelius, Nordiska museets skapare av *Ann Margret Holmgren* (322).
Rousseau. I—II. Av *Stig Bendixon* (329—330).
Hjalmar Öhrvall av *Valfrid Spångberg* (333).
Alfred Nobel av *J. H. Nauckhoff* (334).